

Ivanna Kyliushuk*

ARTUR OLECHNO

Ewolucja konstytucyjnych podstaw systemu rządów Ukrainy

Temida2, Białystok 2019, 290 s.

Słowa kluczowe: *podstawy konstytucjonalne, Ukraina, ewolucja, konstytucja***Keywords:** *constitutional foundations, Ukraine, evolution, constitution*

Abstrakt: Autor książki poddał zbadaniu konstytucyjne podstawy systemów rządów współczesnej Ukrainy w ciągu stulecia 1917–2017. Dokonuje analizy przyjętych ustaw zasadniczych oraz przeprowadzonych całkowitych i częściowych nowelizacji konstytucji oraz kierunków wprowadzanych lub inicjowanych zmian. Na tej podstawie formułuje daleko idące i nowatorskie wnioski.

Abstract: The author of the book analyzes the constitutional foundations of the government systems of modern Ukraine during the years 1917–2017. The book is devoted to the analysis of enacted constitutions, the complete or partial amendments to the constitution and the analysis of directions introduced or initiated changes.

Tytuł książki *Ewolucja konstytucyjnych podstaw systemu rządów Ukrainy* doskonale oddaje jej zawartość. Recenzowana monografia poświęcona jest charakterystyce ewolucji podstaw konstytucyjnych współczesnej Ukrainy w ciągu stulecia 1917–2017 i jest syntezą ukraińskiej koncepcji konstytucyjnej. Autorem monografii jest znakomity znawca konstytucyjnonalizmu ukraińskiego – doktor habilitowany Artur Olechno.

* ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5347-649X>; Magister, absolwent Wschodnioeuropejskiego Uniwersytetu Narodowego im. Łesi Ukrainki w Łucku. Email: ivannakyl@gmail.com.

Autor próbuje znaleźć odpowiedzi na następujące pytania badawcze: Jak przebiegła ewolucja systemu rządów w przypadku Ukrainy? Jak wyglądał ukraiński proces konstytucyjny, jakie są jego cechy swoiste oraz czy został on zakończony? Czy można wskazać ramy ukraińskiego systemu rządów, a jeżeli tak, to co nimi jest – czy klasyczne systemy rządów nimi są? Gdzie rozpoczynają się te ramy – czy nowa konstytucja nimi jest, czy ma podstawy w przeszłości, czy jest nowym tworem? Kiedy ustrojodawca ukraiński wykracza poza te ramy?¹ Podkreślenia wymaga zasadność w ten sposób sformułowanych pytań badawczych. Odnoszą się one do kluczowych wymiarów ustrojowych ukraińskiego konstytucjonalizmu.

W celu odpowiedzi na postawione pytania Artur Olechno stawia przed sobą następujące zadania badawcze: wskazanie źródeł ukraińskiego procesu konstytucyjnego od 1917 r.; wyodrębnienie proponowanych systemów rządów w oparciu o klasyczne modele ustrojowe, analiza przeprowadzonych całkowitych i częściowych nowelizacji konstytucji oraz kierunków wprowadzanych lub inicjowanych zmian; ustalenie i podanie analizie decydujących dla systemu rządów elementów praktyki ustrojowej i politycznej; na podstawie powyższych analiz wskazanie aktualnego momentu tego procesu konstytucyjnego². Poszczególne zadania badawcze były w monografii realizowane równoległe, a ich efekty i osiągnięte cele podsumowano w zakończeniu.

Autor wykorzystuje przede wszystkim metody historyczne i metody porównawcze oraz w mniejszym zakresie metodę prawnodogmatyczną. Wybór takich a nie innych metod pozwolił A. Olechno na prześledzenie procesu kształtowania i ewoluowania ukraińskich podstaw konstytucyjnych i wyjaśnienie jego specyfiki.

W prowadzonych badaniach Autor recenzowanej rozprawy wykorzystuje różne źródła: przede wszystkim akty normatywne rangi konstytucyjnej ukraińskich podmiotów państwowych powstających na przestrzeni lat 1917–2017. Opiera się również na innych monografiach i artykułach na temat ustroju Ukrainy.

Podstawą opracowania jest prawo konstytucyjne, jednak ze względu na specyfikę wybranego zagadnienia w szerokim zakresie monografia dotyka również problematyki z zakresu nauk politycznych (opisania tła politycznego) oraz w mniejszym stopniu teorii państwa i prawa i historii państwa i prawa.

Książka złożona jest z ośmiu rozdziałów. W mojej ocenie jest ona prawidłowo skomponowana. Rozdziały pierwszy i drugi („Ukraińskie tradycje konstytucyjne” i „Zmierzch niezależnej państwowości”) są teoretyczno-historyczne. W tej części Autor opisuje korzenie ukraińskiego konstytucjonalizmu. W pierwszym rozdziale Artur Olechno analizuje konstytucje i inne akty ustrojowe Ukraińskiej Republiki Ludowej i Państwa Ukraińskiego z lat 1917–1922.

¹ A. Olechno, *Ewolucja Konstytucyjnych podstaw systemu rządów Ukrainy*, Białystok 2019, s. 14–15.

² *Ibidem*, s. 15.

W drugim natomiast – akty normatywne i idee konstytucyjne Zachodnio-Ukraińskiej Republiki Ludowej, Rusi Podkarpackiej oraz Ukraińskiej Republiki Ludowej na uchodźstwie.

Pierwsza wojna światowa i zmiana układu sił pozwoliły ukraińskim elitom politycznym na ogłoszenie powstania państwa ukraińskiego. Artur Olechno określa Konstytucję z kwietnia 1918 r. (Statut o ustroju państwowym, prawach i wolnościach Ukraińskiej Republiki Ludowej) jako pierwsze źródło nowożytnych rozwiązań ustrojowych i instytucjonalnych. Wśród rozwiązań ustrojowych wyodrębnia republikańską formę rządów, zasadę parlamentaryzmu, decentralizację władzy państwowej, samorządność i autonomię. Takie rozwiązania są charakterystyczne dla demokracji zachodniej.

Za czasów Państwa Ukraińskiego nie było podziału władzy, rządy miały charakter autorytarny, zapewniając Hetmanowi P. Skoropadskiemu pełnię władzy państwowej. Autor analizuje projekty konstytucji powstałych za tych czasów. Przede wszystkim „Projekt Ustawy Zasadniczej Państwa Ukraińskiego”, który miał wprowadzić monarchię konstytucyjną z pierwszym dziedzicznym królem Skoropadskim oraz dwuizbowy Sejm. Drugi poddany analizie projekt to „Projekt Konstytucji Państwa Ukraińskiego” z listopada 1918 r., który wprowadzał zasadę suwerenności narodu oraz proponował republikańską formę rządów: parlament – najwyższy organ władzy ustawodawczej (kierowany przez Prezydenta), Rada Ministrów – władza wykonawcza, a władza sądownicza miała należeć do sądów z Sądem Najwyższym na czele. Autor analizuje także projekt ustawy zasadniczej Nikowskiego z 1920 r., który uważa za zbliżony do współczesnych konstytucji i w którym dostrzega korzeni impeachmentu (weta zawieszającego). Artur Olechno podkreśla dominację idei systemów parlamentarnych w tym okresie.

Trzeci rozdział „Ukraina w ramach ZSRR” Autor poświęca na analizę czterech konstytucji Ukraińskiej Radzieckiej Socjalistycznej Republiki (URSR), które wzorowały się na związkowych ustawach zasadniczych. Co zasadne, szczególną wagę przywiązuje do Konstytucji URSR z 1978 r., która obowiązywała do 1996 r. oraz której niektóre rozwiązania obowiązują dzisiaj.

USRR nie mogła tworzyć własnych modeli rządów, a ustawy zasadnicze, które powstawały w tym okresie, były odbiciem najwyższych aktów prawnych Związku Radzieckiego. Z kolei pierwsze lata niepodległej Ukrainy upłynęły na sporze na temat wizji państwa demokratycznego czy autorytarnego. Autor stwierdza, że transformacja ustrojowa Ukrainy nie oznaczała całkowitego zerwania z poprzednimi radzieckimi rozwiązaniami czy instytucjami. Stały się one podstawą do dalszych zmian. Ponieważ były one znane z doświadczenia i obowiązywały przez pierwsze miesiące niepodległości, Ukraina nie miała właściwie tradycji przedwojennych, radzieckie elity polityczne nie zostały wymienione.

Przedmiotem rozdziału czwartego „Ustrój Ukrainy w latach 1991–1993” jest analiza procesu konstytucyjnego pierwszego okresu niepodległości ukra-

ńskiej. W piątym rozdziale „Porozumienie konstytucyjne” Autor przedstawia ostatnią fazę prac nad Konstytucją Ukrainy z dnia 28 czerwca 1996 r. Zdaniem Artura Olechno po ogłoszeniu niepodległości, mimo wieloletniej indoktrynacji myślenia oraz braku odpowiedniego doświadczenia i kultury politycznej, udało się dość konsekwentnie zmienić ustroj, wprowadzić zasadę alternacji władzy i zasadę pluralizmu politycznego, stworzyć ustroj społeczno-gospodarczy oparty na mechanizmach wolnorynkowych.

Pierwsze lata ukraińskiej niepodległości upłynęły na dyskusji między parlamentarnym i prezydenckim modelem rządów. Zdaniem Autora model rządów z lat 1991–1995 wzorował się na systemie półprezydenckim. A. Olechno stwierdza, iż w praktyce przypominał on system rządów semiprezydenckich, ponieważ prezydent miał pozycję ustrojową wykraczającą poza mechanizmy władzy podzielonej i zrównoważonej. Wyraźnie dominował w systemie rządów. Dlatego też Autor określa w monografii ustroj Ukrainy w tym okresie jako „hiperprezydencki”.

Treścią szóstego rozdziału „Konstytucja Ukrainy z 1996 r.” jest analiza systemu rządów ustanowionego na mocy uchwalonego aktu zasadniczego. Przede wszystkim omówiono ukraińskie podejście do klasycznego monteskiuszowskiego systemu podziału władzy. Konstytucja z 1996 r. założyła ustroj prezydencko-parlamentarny z akcentem na władzy prezydenckiej. Autor określa moment uchwalenia Konstytucji jako początek następnego etapu ewolucji systemu rządów.

W siódmym rozdziale „Pomarańczowy model rządów” opisano dwukrotną zmianę rządów na Ukrainie: nowelizacja konstytucji w 2004 r. po rewolucji pomarańczowej oraz uchylenia nowelizacji przez Sąd Konstytucyjny w grudniu 2010 r. Pierwsza nowelizacja przesunęła władzę w stronę parlamentu, tworząc indywidualny system mieszany, odchodzący od poprzedniego systemu półprezydenckiego. Autor uważa ten model za zrjonalizowany system parlamentarny. W 2010 r. przywrócono model z 1996 r. W 2014 r. powrócono jednak do nowelizacji sprzed dekady, co samo w sobie pokazuje labilność ram konstytucyjnych i niespełnianie przez nie typowej funkcji konstytucji jaką jest stabilizowanie ustroju państwa.

Ósmy rozdział „Powrót do systemu parlamentarnego” został poświęcony zagadnieniom związanym z powrotem do systemu parlamentarno-prezydenckiego wskutek Rewolucji Godności. Jak podkreśla badacz, żadna spośród trzech głównych zmian ustrojowych z lat 2004, 2010, 2014 nie przebiegła w sposób niebudzący wątpliwości. Autor dowodzi, iż te zmiany są nie tyle skutkiem działalności różnych sił politycznych, co przede wszystkim są negatywnym elementem praktyki ustrojowej. Regularne naruszania zasady legalizmu stało się już wcześniej złą praktyką wykorzystywaną przez rządy ukraińskie. Artur Olechno dostrzega genezę tego zjawiska w minionym ustroju i na początku niepodległości, kiedy uchwalano akty prawne w tym i te rangi konstytucyjnej odrębnymi uchwałami od Konstytucji.

Artur Olechno rozmyśla nad powiązaniem odrzucenia przez Ukrainę zasady jedności władzy państwowej z trójpodziałem władzy, znanym już w Ukraińskiej Republice Ludowej, co jego zdaniem pozwoliło na uchronienie państwa od popadnięcia w autorytaryzm.

Autor zasadnie przyjmuje stwierdzenie, że w przypadku Ukrainy można mówić o permanentnym procesie konstytucyjnym, którego nie przerywały żadne z uchwalanych aktów rangi konstytucyjnej. Natomiast proces konstytucyjny na Ukrainie nadal trwa.

Monografia napisana jest bardzo przejrzystym i czytelnym językiem. Nie mam wątpliwości, że książka jest lekturą, po którą może sięgnąć szerokie grono czytelników, zainteresowanych zagadnieniami prawa konstytucyjnego, ewolucją podstaw systemu rządów Ukrainy oraz ogólnie problematyką transformacyjną Ukrainy.